

Чорна В.Г.

ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0002-6072-0283

Кузьменко О.В.

ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0002-0830-766X

Кожура Л.О.

ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0003-4100-9530

ОТРИМАННЯ ОСОБОЮ ПОРУШЕННЯ ЗДОРОВ'Я В РЕЗУЛЬТАТІ НАПАДУ ДИКИХ ТВАРИН ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНВАЛІДНОСТІ

В останні роки спостерігається зростаюча увага до проблеми інвалідності, що виникає внаслідок нестандартних та надзвичайних обставин. Одним із таких випадків є отримання особою порушення здоров'я в результаті нападу диких тварин. Ця проблема не тільки виходить за межі традиційного розуміння інвалідності, але й ставить перед суспільством, медичними та соціальними інституціями низку унікальних викликів. В умовах глобалізації та змін у природному середовищі випадки нападів диких тварин, хоч і залишаються рідкісними, вимагають особливої уваги та розуміння.

Проблема інвалідності, спричиненої нападами диких тварин, хоч і здається незвичною, відкриває широке поле для дослідження взаємодії людини та природи в сучасному світі. Це не лише медичне питання, але й важливий аспект екологічної політики та взаємин людини з дикою природою. Сучасне зростання міських агломерацій та зміни в природних середовищах приводять до збільшення випадків контакту людей з дикими тваринами.

З огляду на триваючі бойові дії в Україні, зокрема руйнування інфраструктури, як-то вибухи на Каховському водосховищі, та інциденти, пов'язані з розбомбленнями зоопарків, ця проблематика набуває нового виміру. Ці події не лише підсилюють ризики нападів диких тварин на людей, але й ставлять перед нами нові виклики в контексті безпеки та охорони здоров'я громадян. Важливість адекватного реагування на ці надзвичайні ситуації, забезпечення медичної допомоги та психологічної підтримки постраждалим, а також розробка ефективних стратегій мінімізації ризиків і забезпечення безпеки стають пріоритетами. У таких умовах особливо важливим є забезпечення громадської освіти та інформування про потенційні небезпеки, а також розробка комплексних планів реагування на можливі кризові ситуації, спричинені взаємодією людини з дикою природою в умовах воєнного конфлікту.

З іншого боку, ця проблема є свідченням глобальних змін клімату та антропогенного впливу на біорізноманіття. Збільшення випадків нападів диких тварин може відображати зміни в їх природних місцях існування та поведінці, що викликані людською діяльністю. Це вимагає глибшого розуміння екологічних зв'язків та розвитку стратегій співіснування людини та дикої природи.

Крім того, ця ситуація висвітлює важливість міждисциплінарного підходу у вирішенні проблем інвалідності. Вона залучає експертів з різних галузей: медицини, психології, соціальної роботи, права, екології та дикої природи. Важливо забезпечити не тільки адекватну медичну допомогу, але й комплексний соціальний супровід осіб, які стикаються з подібними випробуваннями.

У цьому контексті важливим є не тільки надання медичної допомоги, але й комплексний підхід до реабілітації, включаючи психологічну підтримку, соціальну адаптацію та забезпечення відновлення здатності до повноцінного життя. Ми також зосередимо увагу на важливості інформування та освіти в цій сфері, а також на необхідності розвитку ефективних стратегій соціальної підтримки та інклюзії осіб, які постраждали від нападів диких тварин.

Ця тема вимагає всебічного підходу, оскільки вона торкається багатьох аспектів життя особи та викликає ряд важливих етичних, медичних та соціальних питань, які потребують уваги та ретельного вивчення.

Ключові слова: *інвалідність, напад диких тварин, небезпечні домашні тварини, бойові дії, Україна, знищення зоопарків, медична допомога, психологічна підтримка, надзвичайні ситуації, ризики безпеки, воєнний конфлікт, державна екологічна політика, об'єкти тваринного світу, екосистема.*

Постановка проблеми. В цій статті ми розглядаємо нагальну проблему інвалідності, яка виникає внаслідок нападів диких тварин, особливо в контексті триваючих бойових дій в Україні. Це питання стає ще актуальнішим у світлі руйнувань інфраструктури, таких як вибухи на Каховському водосховищі та знищення зоопарків, які спричиняють додаткові ризики для цивільного населення. Напади диких тварин, що втікли із зруйнованих місць утримання або з місць знаходження на диких територіях – зон конфліктів, можуть призвести до серйозних травм або навіть інвалідності. Водночас, військові дії ускладнюють надання ефективної медичної допомоги та соціального захисту постраждалим. Проблема інвалідності, спричиненої в умовах воєнного конфлікту, вимагає не тільки невідкладного медичного втручання, але й комплексного підходу до реабілітації та соціальної інтеграції постраждалих. Саме тому важливим є розробка стратегій підтримки, що включають психологічну допомогу, реабілітацію та адаптацію осіб з інвалідністю в після конфліктний період. Також важливою є потреба в освіті та інформуванні громадськості про потенційні ризики та методи запобігання подібним інцидентам. Це становить особливий виклик для Кабінету Міністрів України, медичних та соціальних служб, а також для всього суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій виявляє, що проблематикою інвалідності, спричиненої нападами диких тварин, активно займаються різні науковці та експерти. Так, дослідженнями в області медицини та психології щодо травм, викликаних дикими тваринами, та їх впливу на психічне здоров'я постраждалих, включаючи післятравматичний стресовий розлад займалися І. В. Кочін, О. Г. Сиропятов, О. К. Напрєєнко, Н. О. Дзеружинська, В. Ф. Москаленко тощо. Вивчали зміни в поведінці диких тварин, спричинені зміною їхніх природних місць існування та впливом людської діяльності

займалися О.В. Севериновська, О.Є. Пахомов, В.К. Рибальченко, М.М. Лісовий, Л.В. Головань тощо. Правові аспекти надання допомоги та захисту прав осіб, які потерпіли внаслідок нападів диких тварин, особливо в контексті міжнародного та національного законодавства займалися А.Б. Блага, А.М. Соцька, М.С. Цуцкірідзе, К.О. Черевко, А.М. Василенко тощо.

Метою даної статті є юридичний аналіз випадків інвалідності, що виникають внаслідок нападів диких тварин, особливо в контексті воєнних конфліктів, як-то ситуація в Україні. Стаття має на меті оцінити існуюче законодавство та правові механізми, що стосуються захисту прав та забезпечення необхідної підтримки особам, які зазнали травм або інвалідності в результаті таких надзвичайних подій. Особлива приділяється виявленню прогалин у законодавстві, аналізу ефективності існуючих правових норм та розробці рекомендацій щодо поліпшення правового захисту та соціальної підтримки цієї категорії постраждалих.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки світ стикається зі збільшенням випадків нападів диких тварин на людей, які відбуваються під час походів у ліс, відвідуванні дендропарків, а також у домашніх умовах. Ситуація загострюється в Україні ще тим, що триваючі бойові дії призводять до знищення природних місць проживання диких тварин, пошкодженню зоопарків, що змінює поведінку тварин та спонукає їх до нападу на людей. Особливу увагу варто звернути на випадки, коли дикі тварини, які через бойові дії втратили свої природні місця проживання або зазнали голоду, стають агресивнішими і можуть увійти в міські зони або навіть у домогосподарства.

Крім того, є й випадки тримання диких тварин у домашніх умовах, які також можуть призвести до травмування людей. Ці ситуації вимагають не лише відповідального ставлення до тварин, але й забезпечення належних умов для їх утримання.

У контексті воєнних дій в Україні, де знищення зоопарків та природних лежбищ стало частішим явищем, питання безпеки громадян і захисту прав тварин набуває нового значення.

За законодавством України дикі тварини (англ. *wildlife*) це об'єкти тваринного світу. До диких тварин належать тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, які: перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах; не утримуються в неволі [1]. До таких тварин належать: хордові, в тому числі хребетні (савці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо) [2].

Дикі тварини, згідно з законодавством України, проживають у природному, вільному середовищі, яке охоплює різноманітні екосистеми, такі як ліси, степи, гори, болота, річки та океани. Ці середовища забезпечують тваринам необхідні умови для життя, розмноження та пошуку їжі.

Дикі тварини адаптовані до життя у своїх природних місцях існування, і їх поведінка визначається інстинктами, спрямованими на виживання та репродукцію. Однак, коли люди втручаються в природні середовища диких тварин, наприклад, відвідуючи ліси чи заповідники, вони можуть стати потенційною загрозою для диких тварин, що веде до можливих конфліктів. Наприклад, в міжнародній практиці у Національному парку Банф, який є найстарішим національним парком Канади, куди щорічно прибуває чотири мільйони туристів стала трагедія, загинули двоє людей через напад ведмедя гризлі. Через складні погодні умови, які ускладнили використання гелікоптера, групі реагування довелося діставатися до місця події по землі протягом ночі. Прибувши на місце, вони виявили двох загиблих осіб. Ведмідь, який знаходився поруч, продемонстрував агресивну поведінку, що змусило працівників парку прийняти рішення про його усилення заради громадської безпеки. Цей випадок наголошує на важливості дотримання правил безпеки у місцях існування диких тварин, особливо в парках і заповідниках, де люди часто вступають в контакт з дикою природою [3].

Треба особливо зазначити, що війна в Україні згубно вплинула на життя тварин в Україні, багато з них загинуло через бойові дії, інші – в тому числі з підтопленої Херсонщини – мігрували в інші регіони, часто для них незвідані. Окрім цього деякі приватні звіринці в зоні бойових дій,

не знайшовши кращого виходу, також випустили тварин на волю. Переживши стрес, голод диких тварини виходили до людей, в певних випадках нападали на них. З початку війни лисиць в Україні побільшало майже вп'ятеро – з 48 до 220 тисяч, вони часто виходили у місто і були випадки, коли заражали сказом безпритульних собак і котів, яких через війну теж побільшало [4]. Для людини сказ є дуже небезпечною хворобою, що може привезти до важких наслідків по здоров'ю, навіть траплялися випадки смерті.

Важливо відзначити, що дикі тварини можуть нападати в декількох випадках:

1. під час шлюбного сезону, цей період характеризується підвищеною агресією серед багатьох видів, оскільки тварини конкурують за партнерів та території;

2. під час полювання, хижаки можуть вважати людину потенційною здобиччю, особливо якщо людина потрапляє в їх зону полювання або якщо хижак відчуває голод;

3. під час самозахисту або захисту своїх дитинчат: Багато видів диких тварин, особливо матері з малюками, можуть проявляти агресію, якщо відчувають загрозу для своїх дитинчат;

4. якщо тварина поранена і страждає від болю, тобто поранені або хворі тварини можуть бути особливо непередбачувані та агресивні;

5. особливою підставою нападу на людей диких тварин є бойові дії, коли у зв'язку з великою кількістю евакуйованих людей збільшується безпритульних та диких тварин, що проникають у населені пункти, існує підвищений ризик передачі сказу від тварин до людей. Контакт домашніх тварин із дикими, які можуть бути носіями вірусу, також збільшує ймовірність передачі хвороби. Треба зазначити, що в Україні цього року зафіксували понад 700 випадків сказу серед тварин, що вже більше, ніж річні показники 2022, 2021 років. Як приклад, за даними Донецької ОВА станом на 10 листопада 2023 року, спостерігається значне поширення сказу серед тварин, що є підтвердженням підвищеного ризику нападів на людей. В цій області зареєстровано 30 підтверджених випадків сказу, розподілених по різних громадах: Добропільська – 4 випадки, Криворізька – 1, Шахівська – 3, Білозерська – 1, Краматорська – 6, Дружківська – 2, Олександрівська – 7, Великоновосілківська – 4, Покровська – 1, Слов'янська – 1. Серед заражених тварин: 11 домашніх котів, 3 безпритульних коти, 5 домашніх собак, 2 безпритульних собаки, 6 голів великої рогатої худоби, 1 дрібна рогата худоба (коза), серед диких тварин – куниця і вовк. У 2-ому

півріччі 2023 року зросла кількість випадків нападу заражених тварин на людей. Відмічається збільшення нападу безпритульними тваринами – собаками, котами та дикими тваринами (лисиці, куниці, їжаки, гризуни, кажани тощо). За 10 місяців 2023 року до закладів охорони здоров'я звернулося 1198 цивільних осіб. Щеплення було призначено у 40% випадків, у тому числі комбінований курс лікування – курс з імуноглобуліном складав 10% [5]. Ці дані свідчать про широке географічне поширення сказу та його зустрічання у різних видів тварин, включаючи як домашніх, так і диких. Особливо занепокоєння викликає зараження хижих диких тварин, таких як куниці та вовки, оскільки вони можуть бути більш агресивними і непередбачуваними при зараженні сказом.

Треба зазначити, що сьогодні відзначається збільшення випадків нападу на людей домашніми тваринами, зокрема в регіоні Волинь. Щорічно реєструється приблизно 1,5 тисячі звернень людей за медичною допомогою після контактів з тваринами, з яких третина потребує профілактичного антирабічного лікування. Особливо ця проблема стосується дітей та підлітків. Останні три роки понад 60% випадків укусів людей були пов'язані з відомими тваринами, зокрема собаками та котами. Лише минулого року за медичною допомогою з приводу нападів тварин звернулось понад 1300 волинян, і серед них третина були діти. У поточному році ця проблема також актуальна, і 14 дітей звернулися за медичною допомогою після нападів тварин. Дослідження показали, що понад 90% випадків були неспровокованими нападами тварин (тобто тварина підходила і вкусила людину). За статистикою, найчастіше такі напади відбуваються від собак (71,5%) та котів (28,5%). І важливо відзначити, що у понад 90% випадків мав місце неспровокований напад, коли тварина без попередження напала на людину. Аналіз випадків нападів собак на дітей, засвідчив, що під час нанесення травми, у жодної тварини не було намордника, а більшість з них, взагалі на самостійному вихулі. Ускладнює епідситуацію той факт, що всі тварин у господарствах не вакциновані проти сказу. Це важливий аспект, адже на сьогодні в області підтверджено 12 випадків сказу серед тварин (у В. Волинському, Ківерцівському, Ковельському, Луцькому, Любешівському та Шацькому районах). Лєвова частка сказу припадає на домашні тварини: собаки (41,6%) та коти (25%)[6].

Держава може вживати ряд заходів для захисту громадян від нападів тварин, а також для контр-

олю за чисельністю та здоров'ям безпритульних тварин. Так, згідно зі статтею 24 закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», собаки, які перебувають на вулицях, площах, ринках, у скверах, садах, на бульварах, пляжах, у громадському транспорті, дворах та інших громадських місцях без власника, навіть якщо вони мають нашійники з номерними знаками та намордники, вважаються безпритульними та підлягають вилу[1]. Держава вживає заходів для контролю чисельності та здоров'я безпритульних тварин, які включають відлов, стерилізацію та вакцинацію. У випадку нападу тварини важливо правильно зафіксувати інцидент. Це включає фіксацію зовнішнього вигляду тварини, наявність у неї ошийника, інших ідентифікаційних ознак, а також увагу на те, чи перебувала вона в супроводі власника, та отримання відомостей про його особу. Необхідно також звернутися до правоохоронних органів для фіксації факту спричинення тілесних ушкоджень та встановлення, чи має тварина власника. Медичне обстеження допоможе зафіксувати характер та локалізацію ушкоджень, а також отримати необхідне лікування. Витрати на лікування та документи на придбання препаратів слід зберегти як докази матеріальної шкоди. Якщо власник тварини відмовляється добровільно відшкодувати шкоду, можливе відшкодування шкоди в судовому порядку.

Напади тварин на людей можуть мати серйозні наслідки для здоров'я, у тому числі призводити до інвалідності. Захворювання на сказ, наприклад, може спричинити довготривалі порушення здоров'я та функціонування організму, що може обмежувати здатність особи до повноцінної участі в житті суспільства.

Також фіксуються непоодинокі випадки, коли зустріч з дикими звірями, такими як вовками чи ведмедами, призводить до серйозних наслідків, у тому числі ампутації кінцівок, що призводить людину до інвалідності. Такі інциденти підкреслюють необхідність більш глибокого розуміння ризиків, пов'язаних з дикою природою, та важливість освітніх кампаній про безпеку у природних умовах. Водночас, ці випадки вимагають розвитку комплексних систем підтримки та реабілітації для людей, які стали інвалідами через напади диких тварин, включаючи доступ до якісної медичної допомоги, психологічної підтримки та допомоги в соціальній адаптації. Ці випадки також акцентують увагу на необхідності розробки та впровадження ефективних заходів для запобігання конфліктам між людьми та дикими тваринами.

Зокрема, це може включати посилення контролю за місцями проживання диких тварин, обмеження доступу людей у потенційно небезпечні зони, а також використання сучасних технологій для моніторингу диких тварин. Важливим аспектом є також збільшення обізнаності населення про поведінку диких тварин та методи безпечного перебування у природі.

Визначення інвалідності за Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю акцентує увагу на бар'єрах, які обмежують участь людей з порушеннями здоров'я в житті суспільства. Інвалідність розглядається не як проблема здоров'я, а як результат взаємодії між порушеннями здоров'я та перешкодами в оточуючому середовищі.

Особи з інвалідністю становлять неоднорідну групу, яка має різні потреби та зіткнення з різними перешкодами. Їхній досвід охоплює широкий спектр фізичних, психічних, сенсорних та інтелектуальних порушень. Відповідно до міжнародного законодавства, існує кілька основних видів порушень здоров'я, включаючи фізичні, психічні, сенсорні та інтелектуальні. Кожен із цих видів може суттєво вплинути на життя людини та обмежити її можливості.

Згідно з національним законодавством, порушення функцій організму людини, що визначаються медико-соціальною експертизою, включають порушення психічних, сенсорних, статодинамічних, а також порушення функцій кровообігу, дихання, травлення, та інші. Особливо важливою є проблема мовних порушень, які можуть бути спричинені не тільки психічними розладами. Всі ці порушення можуть виникати як наслідок нападу тварини.

Висновок. Напади тварин на людей є серйозною проблемою, яка може мати далекосяжні наслідки для здоров'я та благополуччя постраждалих. Ці інциденти не лише спричиняють фізичні травми, але й можуть викликати психологічні травми та посттравматичний стрес. Крім того, наслідки таких нападів можуть вести до тривалої інвалідності, ставлячи осіб перед викликами, пов'язаними з інтеграцією у суспільство та повсякденним життям. Тому важливо не тільки вживати заходів безпеки для запобігання нападам, але й забезпечувати ефективну допомогу та підтримку постраждалим.

Згідно з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю, інвалідність є результатом взаємодії між порушеннями здоров'я та середовищними бар'єрами. В цьому контексті, суспільство та уряди повинні вживати заходів для усунення цих бар'єрів, забезпечуючи доступність та інклюзивність у всіх сферах життя для осіб з інвалідністю. Розробка політик та програм, спрямованих на підтримку та реабілітацію людей, які стали інвалідами внаслідок нападів тварин, є критично важливою.

Важливо також зосередити увагу на превентивних заходах та освіті громадян про ризики пов'язані з взаємодією з дикими та безпритульними тваринами. Проведення інформаційних кампаній, регулювання чисельності безпритульних тварин та вакцинація проти сказу є важливими складовими стратегії запобігання таким інцидентам. Врешті-решт, гармонійне співіснування людини та тваринного світу є не тільки питанням охорони здоров'я, а й збереженням біорізноманіття та екологічної рівноваги.

Список використаних джерел:

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 року № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. №27. Ст.230.
2. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Кацімон О. У національному парку Канади бурій ведмідь вбив двох людей URL: <https://suspilne.media/584583-u-nacionalnomu-parku-kanadi-burij-vedmid-vbiv-dvoh-ludej/>
4. Дикі тварини йдуть в українські міста. Як це пов'язано з війною і полюванням? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c973p944g7eo>
5. На Донеччині на людей нападають скажені тварини URL: https://tehnopolis.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=43241:2023-11-20-10-24-46&catid=59:2011-01-11-21-18-52&Itemid=15
6. Тарасюк М. На Волині зареєстрували 14 випадків нападу тварин на дітей URL: <https://eco.rayon.in.ua/news/413325-u-shatsku-zareestruvali-vipadki-skazu-u-tvarin>

Chorna V.G., Kuzmenko O.V., Kozhura L.O. RECEIVING HEALTH DISORDER AS A RESULT OF AN ATTACK BY WILD ANIMALS AS A PREREQUISITE FOR DISABILITY

In recent years, there has been growing attention to the problem of disability arising from non-standard and extraordinary circumstances. One of these cases is a person receiving a health disorder as a result of an attack by wild animals. This problem not only goes beyond the traditional understanding of disability, but

also presents a number of unique challenges to society, medical and social institutions. In the conditions of globalization and changes in the natural environment, cases of attacks by wild animals, although they remain rare, require special attention and understanding.

The problem of disability caused by attacks of wild animals, although it seems unusual, opens a wide field for the study of the interaction of man and nature in the modern world. This is not only a medical issue, but also an important aspect of environmental policy and human-wildlife relations. The modern growth of urban agglomerations and changes in natural environments lead to an increase in cases of contact between people and wild animals.

In view of the ongoing hostilities in Ukraine, in particular the destruction of infrastructure, such as the explosions at the Kakhovsky Reservoir; and the incidents related to the bombing of zoos, this issue takes on a new dimension. These events not only increase the risks of wild animal attacks on humans, but also present new challenges in the context of public safety and health. The importance of responding adequately to these emergency situations, providing medical care and psychological support to victims, as well as developing effective strategies to minimize risks and ensure safety become priorities. In such conditions, it is especially important to provide public education and information about potential dangers, as well as the development of comprehensive response plans for possible crisis situations caused by human interaction with wildlife in conditions of military conflict.

On the other hand, this problem is evidence of global climate change and anthropogenic impact on biodiversity. The increase in wild animal attacks may reflect changes in their natural habitats and behavior caused by human activities. This requires a deeper understanding of ecological relationships and the development of strategies for the coexistence of humans and wild nature.

In addition, this situation highlights the importance of an interdisciplinary approach in solving disability problems. It involves experts from various fields: medicine, psychology, social work, law, ecology and wildlife. It is important to provide not only adequate medical care, but also comprehensive social support for persons facing similar trials.

In this context, it is important not only to provide medical care, but also a comprehensive approach to rehabilitation, including psychological support, social adaptation and ensuring the restoration of the ability to lead a full life. We will also focus on the importance of awareness and education in this area, as well as the need to develop effective social support and inclusion strategies for victims of wild animal attacks.

This topic requires a comprehensive approach, as it touches many aspects of a person's life and raises a number of important ethical, medical and social issues that require attention and careful study.

Key words: disability, attack of wild animals, dangerous domestic animals, hostilities, Ukraine, destruction of zoos, medical assistance, psychological support, emergency situations, security risks, military conflict, state environmental policy, objects of the animal world, ecosystem.